

FELSEFÎ ELEŞTİRİ VE KÜLTÜR

Cenan KUVANCI*

¹Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Felsefesi Bilim Dalı

*cenank@erciyes.edu.tr

Özet: Felsefe en derin kavram ve inançlarımız üzerine teemmül ve tefekkürde bulunma sürecidir. Sahih felsefi tutum, araştırmacı ve eleştireldir; peşin hükümde bulunmaksızın, bir soruna bakılması mümkün tüm yönlerden bakma isteğidir. Şüphesiz, filozoflar eleştirel ve reflektif bir zihne sahiptirler.

Onlar sağduğu ve kültürün sağladığı malzemeye ikinci dereceden bir yorumlamaya tabi tutarlar. Onlar hayat ve kültürle ilgili çeşitli problemleri akıl süzgecinde geçirmeyi ve sözkonusu tüm olgularla hesaplaşmayı denerler

Anahtar Kelimeler: Felsefi eleştiri , kültür, kavram, tahlil, varoluş.

PHILOSOPHICAL CRITICISM AND CULTURE

Abstract: Philosophy is a process of reflecting on and criticizing our most deeply held conceptions and beliefs. A genuine philosophical attitude is searching and critical; willing to look at all sides of an issue without prejudice. Philosophers are reflective and critical. They take a second look at the material presented by common sense and culture. They attempt to think through a variety of life and culture`s problems and to face all the facts involved.

Key Words: Philosophical Criticism,culture,concept,analysis, existence.

Filozofların üzerinde düşündükleri problemler şu veya bu şekilde herkesi ilgilendiren problemlerdir. Sözelimi, dört yaşındaki bir çocuk sıra dışı sorular sorar: “Âlem nasıl var oldu?” veya “her şey neden meydana geldi?” ya da “insan öldüğünde başına ne gelmektedir”. Çocukların bu tür sorular sorması, bu soruların cevaplarına ilişkin tüm insanlarda bir susamışlığın var olduğunun bir göstergesidir; zira “tüm insanlar doğal olarak bilmek isterler.”¹

Şüphesiz, felsefi sorular tedirgin edicidir. Bu sorularla şu veya bu zamanda karşılaşmamız mümkündür. Onlara ilişkin bir cevap bulana kadar bu sorular çekip gitmez. Bu tür soruların üstesinden gelmek *tatmin edici* bir hayat için zorunludur. Her birimiz bu tür soruları kendimiz için cevaplandırmak durumundayız.

Şüphesiz, felsefe sadece tekil insan varoluşuyla ilgili soru ve sorunlarla ilgilenmekle kalmaz, tarihinin büyük bölümünde olduğu gibi, kültürel problemlerle de ilgilenir. Felsefe, başlangıcından itibaren, kültürün, ilk bakışta dağınık gibi görünen biçimlerini bir kupta toplamaya çalışmıştır. Ayrıca, batı dünyasında pek çok filozof ilgilerini kültürün en önemli taşıyıcılarından biri olan dili ve terimleri tahlil ve eleştiriye yöneltmiştir. Zira, dilin mantıkî analizden geçirilmesi ve sözcük ve kavramların anlamlarının açıklığa kavuşturulması felsefenin belli başlı fonksiyonlarından. Gerçekten, hemen hemen tüm filozoflar tahlil yöntemini kullanmış ve terimlerin anlamını ve dilin kullanımını açıklığa kavuşturmaya çalışmışlardır.² Hatta belli bazı filozoflar bunu felsefenin ana vazifesi olarak görmüşler; bazıları da felsefenin meşru tek işlevinin bu olduğunu iddia etmişlerdir. Zira, felsefi yaklaşım esas itibarıyla, dile getirme, açıklığa kavuşturma, kaynaştırma, bütünleştirme ve değerlendirmeden ibarettir. Filozof, hakkında felsefe yapmak istediği bir konuyu, mümkün olan en üst seviyede açık ve seçik bir şekilde dile getirmek durumundadır.³

Bu bağlamda, felsefe en derin olarak kabul edilen kavramlar ve kültürel kabuller hakkında teemmül ve tefekkürde bulunma ve onları eleştiri süzgecinden geçirme olarak karşımıza çıkar. Sahih felsefi tutum inceden inceye araştırma ve eleştiri ve bir konuya, önyargısız olarak, bakılması mümkün olan tüm yönlerden bakmaktır. Sözelimi, “günümüzde ruhbilim, budunbilim (etnoloji) insanbilim (antropoloji) ve tarih şaşırtıcı ölçüde zengin ve sürekli artan bir olgu ve olaylar yığını biriktirmiştir. Gözlem ve deneyim için gerekli teknik araçlarımız oldukça

¹ Aristoteles, *Metafizik*, (Çev. Ahmet Arslan), Sosyal Yayınlar, 1996, İstanbul, s. 75.

² Titus Smith Nolan; Harold H. Titus; Marilyn S. Smith, *Living Issues in Philosophy*, Wadsworth Publishing Company, Belmont, California, 1986, ss. 7-8.

³ Mehmet Aydın, *Din Felsefesi*, Selçuk Yayınları, Ankara, 1997, s. 5.

gelişmiş, çözümlenmeler daha ayrıntılı ve kuşatıcı duruma gelmiştir. Ama olguları sayma ya da biriktirme konusundaki zenginliğimiz zorunlu olarak bir düşünce zenginliği anlamına gelmiyor. Daha açık bir ifadeyle, maddî bilgi ve gücün muazzam bir biçimde genişlemesi, kültürün özünü gösteremez; zira, kültürün özü, bireylerin ve milletlerin ruhî durumlarına bağlıdır. İnsanı bu labirentten çıkaracak bir yol bulunmaz ise, o, kültürünün genel özyapısı hakkında gerçek bir görüşe sahip olamayacak, tersine kavramsal birlikten tümüyle yoksun, bağlantısız ve ilişkisiz bir veriler çokluğu içinde yitip gidecektir.⁴

Bu bakımdan, filozof olayların yalnız birbiri ardından gelişleriyle ilgilenmez; aksine, kültürün yönü ve bağlantısı ile ilgilenir. Kültür alanında bir süreklilikten bahsetmek mümkündür; zira, kültür olaylarını birbirine bağlayan bir bağ vardır. Çünkü kültür doğanın insanileştirilme biçimi ve bu faaliyette özgü süreç ve verimdir. Kültür insanın kendini kendi evinde duymasını sağlayacak bir dünya ortaya koymasıdır. Başka bir ifadeyle, kültür insan varoluşunun biçimlenerek dışlaşmasıdır. Dahası, o, insanın nasıl düşündüğü, duyduğu, yaptığı, istediği, kendisine nasıl baktığı, özünü nasıl gördüğü ve değerlerini nasıl düzenlediğidir. Açıkça, kültür insanın ne tür bir yaşam biçimi, varolma programı ve eylem kalıbı benimsediği ile ilgilidir.⁵ Bu bağlamda, olgu ve olayların çokluğu ve akışı arkasında gizli bulunan özü bulmak önemlidir. Felsefe insanın kendisi hakkında tam bir bilgi ve bilinç edinmesi için, tüm değişiklikleri gözden geçirir. Böylece, kültürün bu duruma gelinceye kadar nasıl bir değişim geçirdiği ortaya çıkarılır. Kültürel unsurlar ayrı ayrı olgular kümesi değil, aksine onlar organik bir bütündür.

Doğrusu, insan sadece görerek ve doğrudan bir tanımayla nesne, olgu ve olayları bilebilseydi, sadece gösterme edimine dayalı olarak var olana ilişkin bir tanıma gerçekleşebilirdi. Oysa, duyulara dayalı olarak öz bilinemez, çünkü öz aklıdır. Bundan dolayı, eşyanın özünü duyular veremez; duyular ancak sanıları verebilir; zira, var bulunan şeyleri "işte o şey yapan şey, aklıdır," dolayısıyla, onun duyularla olan bağı çok zayıftır. Sözelimi, Platon'a göre, biz fiziksel varlığımız sayesinde algı aracılığıyla oluşla; ruh sayesinde akıl aracılığıyla gerçek varolanla irtibat içindeyiz. Hakikî varlık her yönden kendi kendisiyle aynıdır; ve oluşan ve sürekli değişenin aksine, o daima aynı şekilde bulunur.⁶

⁴ Ernst Cassirer, *İnsan Üstüne Bir Deneme*, (Çev. Necla Arat), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1980, s. 31.

⁵ Nermi Uygur, *Kültür Kuramı, Yapı Kredi Yayınları*, İstanbul, 1996, s. 17.

⁶ Platon (Eflatun), "Sofist," *Diyaloglar 2*, (Çev. Ömer Naci Soykan), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993, s. 323.

Duyular araştırmamıza sürekli karışır ve bizi yanıltır ve hatta hakikati görmemi-ze engel olacak şekilde bizi felce uğratır. Çünkü onlar bize tekilleri ya da doğal şeyleri gösterir; gerçeği izafileştirir. İzafileşmenin sonu ise nihilizmdir. Oysa, fikir ve kavramlar *soyutlama* ve *genelleştirmeye* dayanır. Gerçekten olgu ve olaylar daima değişirken, kavramlar kalır. Dış dünyadaki her şey, birçok etkiye maruz kalarak değişir ve bozunuma uğrar. Dış dünyadaki bir şeyi bozunumdan kurtarmanın tek yolu vardır; onu an`ın akışına karşı koruma altına almak. Akıl herhangi bir şeyi temsilen tesis ederek koruma altına alır, bu yolla koruma altına alınmamışsa, o şey anın akışına tabi olur ve saklı tutulamaz.⁷ Bundan dolayı, Platon bir şeyi gerçekten bilmek istiyorsak, bedenden ayrılmamız ve ruh vasıtasıyla eşyanın mahiyetini temaşa etmemiz gerektiğini söylemiştir. Ancak böylece peşinde koştuğumuz bilgiye belki kavuşabiliriz. Platon`a göre, duyular yoluyla hiçbir şeyi açık ve seçik olarak bilmek mümkün olmadığından, onu sadece akıl ile bilebiliriz. Gerçekten, saf olmayan yetilerle, saf olan bir şeyi kavramak imknsızdır.⁸

Dil aracılığıyla doğrudan somut nesnenin kendisine değil, nesneye ilişkin kavram`a yönelme ve ona atıfta bulunma mümkündür. Gerçekte, somut bir nesnenin tanınması bile, nesneye ilişkin bir kavram ile olur.⁹ Başka bir ifadeyle, duyuları toplayan ve onların aralarında bağlantı kuran bir g ve yetiye ihtiyaç vardır. Bu yeti bağlantı kurma yetisidir. Ayrıca, o tefrik edicidir. Nitekim filozoflar, deta kavramdan kavrama köprü ucu atarak, kavramlar arasında rbita kurarlar.

İnsan ayırır, seçer ve bir amaca yönelir. O kendisi için seçtiği şeye bir süreklilik yükleyebilir; çünkü insan eşyaya ontolojik bir statü tayin etme g ve yetkisine sahip bir varlıktır. İnsan bunu dil vasıtasıyla yapar; ve bu, dilin daha basit görünümlerinden başlayarak ve giderek zenginleşip çeşitlenerek sanatta, teolojide ve felsefi kavramlarda olgunluğa erişir. Bu bir biçim vermedir, ve bir ölçüte bağlıdır. Kendi haline bırakılan, kendi içinde serbestçe devinmeye terk edilmiş bir yaşam hiçbir biçim yaratamaz. Oysa, insan bu g ve yetkiyle kendi kendisini kuran bir varlıktır. Yeni kavramlar, kendi sorunlarımız, tarihimiz ve özellikle kendi varoluş tarzımızla doğrudan ilgilidir. Tarih ve kültürü inşa eden, insanın iradi ve amaçlı eylemleridir. İradi eylem ve gaye edinme sadece insana aittir. Açıkça, insan doğal etkenler tarafından bütünüyle belirlenmiş ve sınırlanmış bir doğal varlık değildir. O bu dış Őartları kendisi için denetime alan ve düşünen, hisseden istenç sahibi bir varlık olarak dış Őartlara biçim veren kültür öznesidir.

⁷ Yałın Koç, Anadolu Mayası, Cedit Neřriyat, Ankara, 2008, S. 116-117.

⁸ Efltun, Phaidon, (ev. Suut Kemal Yetkin, Hamdi Rağıp Atademir), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1997, ss.20-21.

⁹ Betül Çotuksöken, Felsefi Söylem Nedir?, Kabalcı Yayımevi, İstanbul, 1994, s. 50.

Sözgelimi, Kant biçim verme güç ve yetisini akıl sahibi varlık olarak insanın öz-niteliği sayar ve tüm teorik bilginin temelinde insan aklının biçim verici özelliğinin bir somutlaşması olduğunu söyler.¹⁰

Açıkça anlaşılacağı üzere, insan sadece fiziksel bir âlemde yaşayan ve edilgin bir varlık değil, adeta fizikötesi âlemde de yaşamaktadır. Sözgelimi, dil, mitoloji, sanat ve din bu evrenin parçalarıdır. Onlar simgesel ağı dokuyan değişik iplikler ve insan yaşamının karmaşık dokularıdır. İnsanın düşünce ve deney alanındaki tüm ilerlemeler bu ağı güçlendirir. İnsan gerçeklikle dolaysız bir şekilde karşılaşmaz. İnsanın simgesel etkinliği geliştikçe, fiziksel gerçeklik bu gelişmeye paralel olarak gittikçe daha arka planda kalır.¹¹

İnsanın sembol üretme yeteneği ile onun özgürlüğü arasında yakın bir bağ vardır. İnsanın özgürlüğü, kendisine verdiği biçim aracılığıyla kendisini belirleyebilmesine bağlıdır. Özgür insan kendisini doğayla sınırlı görmez. İnsanı tabiatçı bir yaklaşımla yorumlama, ona tabî düzene bağlı bir nesne muamelesi yapmak ve onu fenomenal dünyaya hapsetmek olur. Kültür, bir organizma olarak biyoloji yasalarına bağlı doğal varlığın değil, simgeleştirme yoluyla çevresini niteliksel bir değişime uğratabilen insanın başarısıdır. İnsan nesnelere kendileriyle uğraşacak yerde, bir yerde daima kendi kendisiyle konuşmaktadır. İnsan kendisini dilsel, sanatsal imgeler, mitolojik simgeler, dinî törenler içine öylesine kaptırmıştır ki, bu ara yüz araya girmeden hiçbir şeyi görüp bilemez. Çünkü insan simgeleştiren bir varlıktır. Düşünsel gelişim ve kültür insanın simgeleştirme gücünün ürünleri ve özgürlüğünün göstergesidir. İnsan simgeler vasıtasıyla soyut bağlantılar kurar. İnsanın kozmik düzen kavramına ulaşmasını sağlayan da budur. Düşünme tümüyle duylara dayalı bir edim değildir. Dolayısıyla düşünce duyu izlenimlerinin silik kopyası değildir.¹²

İnsan var olana düşünme edimleriyle anlam verir. Bu anlam verme, genellikle kavram oluşturma ve kurma şeklinde gerçekleşir. Kurulan kavramlar vasıtasıyla var olan şeyler düşünmenin konusu olur. Filozof var olanlardan yola çıkar fakat kesinlikle bununla yetinmez. Bir şeyi o şey yapanın ne olduğunu, yani neliğini anlam boyutunda ortaya koyar; onları anlamlı kılar ve olup bitenin can damarını yakalamaya çalışır. Bu öyle bir can damardır ki, o olmadan, o şey gerçekten var olamaz.¹³

Öte yandan, kavramlar düşünce dünyasının unsurlarıdır ve dış dünyada, akılda

¹⁰ Immanuel Kant, *Critique of Pure Reason*, (Trans. Paul Guyer, Allen W. Wood), Cambridge University Press, New York, 1998, s. 226.

¹¹ Ernst Cassirer, *İnsan Üstüne Bir Deneme*, (Çev. Necla Arat) Remzi Kitabevi, İstanbul, 1980, s. 34.

¹² Doğan Özlem, *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1986, s. 132.

¹³ Betül Çotuksöken, *Felsefeyi Anlamak Felsefe İle Anlamak*, İnkilâp, İstanbul, 2001, s. 20.

ya da dilde var olanı bilmeye, onları anlamlandırmaya yönelik oluşturulan düşünsel çerçevelerdir. Kavramın en belirgin özelliği var olan Őeylerin oluŐumuna ve bilinmesine ilişkin bir dayanak olduğu için onların sınırını belirlemesidir. Bilme tümel kavram ve tanımlarla olur. Nesne olgu ve olayların ortak özelliklerini ortak bir isim altında toplayan zihinsel tasavvura kavram diyoruz. Başka bir ifadeyle, "kavram bir objenin zihindeki tasavvurudur. Buna fikir de diyebiliriz." Tanım ise, "bir kavramın karakteristik işlemine tayin eden zihin iŐlemidir.¹⁴ Kavramlar hem epistemolojik hem de ontolojik olarak belirleyicidir. Ayrıca kavramlaştırma ve kategorize etme,  lemdaki karmaŐıklıđı gidermeye çalıŐmaktır. Eğer bir kavram başka bir kavrama kıyasla daya iyi ise, bu, onun yeni deđiŐimler ve bilinmeyen nüansları duyurduğu ve aŐıŐılmadık b l mlenmelere imk n verdiği içindir. Bundan dolayı, yeni bir kavram üretmek düzlem deđiŐtirmektir.

Gerçek bilgi ilgili olduğu Őeye ilişkin bir tasarım veya tasavvurdur. "Rasyonel yeti, icraatını, muhayyilede temsilen tesis olunan malzeme ile, tasavvurlar ve nesnelere üzerinden yürütür. Bir nesnenin tasarımı, o nesneyle duyular vasıtasıyla irtibat kurmaktan çok farklı bir Şeydir. Bir nesne ile ilgili genel tasarıma sahip olmak ve onun başka nesnelere olan bağlantılarını bulmak üzere onu farklı açılardan görmek ve genel bir dizge içine yerleŐtirmek gerekir. Duyuların karanlığına gömülerek hakikate eriŐilemez. Hakikate akıl sayesinde düşünme yoluyla eriŐilebilir. Zira, daha önce de ifade ettiğimiz gibi, var olan herhangi bir Şeyi bilmek onun özünü bilmektir.¹⁵ Hakikat günlük tecrübelerin gölgesinin ötesinde bulunur. Bu bağlamda filozofun gerçek görevi, duyular yoluyla bildiğimiz Őeyin hakikaten ne kadar küçük olduğunu bize göstermektir.¹⁶

Tasarımlama fiilinin sonucu olarak, düŐünmede oluşan kavram her türlü kültür nesnesinin yaratıcı temeli olur. Kültür nesnelere var olmasının temeli kavramlardır. Sözgelimi, kalem bir kez var olunca insandan bağımsızdır, fakat önce insan onu zihninde tasarlamıŐtır. Başka bir ifadeyle, kültür nesnelere söz-konusu olduğunda, var olanların var olmasını ve onların bilinmesini sağlayan kavramlar insan zihnindedir. Bilindiği üzere, filozoflar kavramsal çerçevelere oluŐtururlar ya da oluşturulan kavramsal çerçevelere eleŐtirirler. EleŐtirmek, bir kavramın yeni bir durumla karŐılaŐtıđında birleŐtiricilerini yitirdiğini ya da onu deđiŐtiren yeni birleŐtiriciler kazandığını saptamaktır. Dolayısıyla, eleŐtirmek eski kavramların yeni silahlar üretmek için farklı bir kalıpta eritilmesidir.¹⁷

¹⁴ Necati  ner, *Klasik Mantık*, Bilim Yayınları, Ankara, 1996, s. 27, 47.

¹⁵ Platon, "Sofist," *Diyaloglar 2*, ev. Ömer Naci Soykan, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993, s. 332-233.

¹⁶ Robert C. Solomon; Kathleen M. Higgins, *A Short History of Philosophy*, Oxford University Press, New York, 1996, s. 44.

¹⁷ G. Deleuze; F. Guattari, *Felsefe Nedir?*, (ev. Turhan Ilgaz), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1996, s. 34.

Bu durumda, bilgi, verilerin toplamından daha fazla bir şeydir ve aklın ürünüdür. Bilgi nesne, olgu ve olaylar hakkında geliştirilen kavramın bilgisidir. Immanuel Kant “algısız kavramlar boş, kavramsız algılar kördür” demiştir. Düşünme ve algılama yetileri birbirinin işlevini yerine getiremez. Düşünme yetisi duyusal şeyleri algılayamaz, duyular da herhangi bir şeyi düşünemez. İki yetinin birleşmesiyle kavrayış ortaya çıkar.¹⁸ Akıl hiçbir nesneyi, o nesneyi düşünme, yaratma ve ortaya koyma edimi olmaksızın düşünemez. Yani “kendileri ile tecrübelerimizin düzenlendiği kavramların ya da formel yapıların önemi”¹⁹ ortadadır. İnsan akli duyuların sağladığı malzemeyi terkipler, genişletir ve daraltır. Akıl bu işi imge ve kavramlarla yapar. O, gerçekliği bu olanak ile bilir, gerçeklik bize bu olanak ile açılır. Böylece, insan duyusal izlenimlerin edilgin tutsaklığından kurtulur.

Bu noktada, felsefenin en büyük değeri, ele aldığı konuların büyüklüğünden ve insanı dar ve kişisel hedeflerden kurtararak verdiği özgürlükten gelir. Felsefî temmül ve tefekkür insanı ve kültürü kendi içine kapanmaktan kurtarır. Felsefî yaklaşım bütünü görmeye yöneliktir ve insanı içgüdüsel ilgilerin dünyasının dışına çıkmaya çağırır. Bu insan benliği için bir genişleme ve büyümedir.²⁰

Gerçekten, hiçbir şey insan düşüncesi kadar uçsuz bucaksız görünmez. Şu kadar ki bu düşünce, yalnız her türlü insan kudret ve yetkisine meydan okumakla kalmayıp aynı zamanda, tabiatın da, gerçekliğin de sınırlarını aşar. Hayal gücü için ucubeler yaratmak ve birbirine aykırı şekil ve hayalleri birleştirmek, en tabii ve en yakın gelen şeyleri kavramaktan daha güç değildir. Şu kadar ki tek bir gezegen üzerinde hapsedilmiş olarak burada bin eziyetle sürünüp dururken, düşünce bizi bir anda kainatın ucu bucağına, hatta ötesine vardırarak tabiatın bir keşmekeşten başka bir şey olmadığı sanılan sonsuz kaosun ötesine uçurur. Hiç kimsenin asla görüp işitmediği şeyler bile, tasarlanabilir. Kısaca, aklın kavrayışından kurtulabilen bir şey yoktur.²¹

Sonuç olarak, felsefe, düşünme konusu olan şeyleri ve insan varoluşunu anlama, anlamlandırma, derinlemesine kavrama, değerlendirme, tanımlama ve yorumlamadır. Başka bir ifadeyle, o, tek tek duyuları, fikirleri ve kültürel görüngüleri toplama ve onları kavramsal hale getirmedir. Zira, bir şey ancak onu o şey yapan öz bilindiğinde bilinmiş olur. Düşünme, olgu ve olaylar dünyasındaki tekil var

¹⁸ I. Kant, Critique of Pure Reason, ss. 193-194.

¹⁹ David West, Kıta Avrupası Felsefesine Giriş, (Çev. Ahmet Cevzici), Paradigma Yayınları, İstanbul, 1998, s. 34.

²⁰ Bertrand Russell, The Problems of Philosophy, Feedbooks, 1912, ss. 99-100.

²¹ David Hume, İnsan Zihni Üzerine Bir Araştırma, (Çev. Selmin Evrim), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1945, s. 24.

olanları “işte o şey yaparı” idrak etme fiilidir. Gerçekten, eşyanın hakikati ancak düşünme fiiliyle bilinebilir. Filozof var olanların özünü araştırır, görünüşle yetinmez. O halde, felsefenin işi, kültürün derin grameri ve kök paradigmasıdır. Açıkça, felsefe varlık'a ve doğal ya da kültürel gerçek'e yönelik belli bir zihinsel tavrın kavramlara, tanımlara ve düşüncelere bürünmesidir. Filozof dildışı olanı dile döker ve onun sınırlarını çizer; ve şeyleri doğal yapısı içinde ve kültürel ortamında görmekle yetinmez, doğal ve kültürel olana ilişkin yeni kavram ve tanımlar oluşturarak onlara yeni anlamlar yükler ve onları belli bir medeniyetin ve düşünce dünyasının parçası haline getirir. Böylece, filozof eleştiri yoluyla belli bir kültürün genel yön ve çizgilerini keşfederek, o kültürün yaslandığı “evrensel ilkeler” üzerine bir kavrayışa sahip olmaya çalışır. İnsan sınırları son derece kesin doğal ve kültürel kalıpların mahkumu değil, aksine, doğal ve tarihsel sınırlılıklarını ya da belirlenmişliklerini aşma olanaklarına sahip bir varlıktır. İnsan diğer tüm canlıların kapanıp kaldıkları sınırların dışına çıkabileceği bir güç ve yetiye sahip olduğunu anlaması, onun için kesin bir dönüm noktası olmuştur. İnsanın kendinde böyle bir güç ve yetiyi bulması, tek bir yaşam tarzına mahkûm olmadığını ve istediği yaşam biçimini seçebileceğini ona öğretmiştir.

KAYNAKLAR

- Aristoteles, *Metafizik*, (Çev. Ahmet Arslan), Sosyal Yayınlar, 1996, İstanbul.
- Aydın, Mehmet, *Din Felsefesi*, Selçuk Yayınları, Ankara, 1997.
- Cassirer, Ernst, *İnsan Üstüne Bir Deneme*, (Çev. Necla Arat), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1980.
- Çotuksöken, Betül, *Felsefeyi Anlamak Felsefe İle Anlamak*, İnkılâp, İstanbul, 2001.
- Çotuksöken, Betül, *Felsefi Söylem Nedir?*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1994.
- Deleuze, G.; F. Guattari, *Felsefe Nedir?*, (Çev. Turhan Ilgaz), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1996.
- Eflâton, *Phaidon*, (Çev. Suut Kemal Yetkin; Hamdi Ragıp Atademir), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1997.
- Hume, David, *İnsan Zihni Üzerine Bir Araştırma*, (Çev. Selmin Evrim), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1945.
- Kant, Immanuel, *Critique of Pure Reason*, (Trans. Paul Guyer, Allen W. Wood), Cambridge University Press, New York, 1998.
- Koç, Yalçın, *Anadolu Mayası*, Cedit Neşriyat, Ankara, 2008, S. 116-117.
- Nolan, Titus Smith; Harold H. Titus; Marilyn S. Smith, *Living Issues in Philosophy*, Wadsworth Publishing Company, Belmont, California, 1986.
- Öner, Necati, *Klasik Mantık*, Bilim Yayınları, Ankara, 1996.
- Özlem, Doğan, *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1986.
- Platon (Eflatun), “Sofist,” *Diyaloglar 2*, (Çev. Ömer Naci Soykan), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993, (ss. 271-358).
- Russell, Bertrand, *The Problems of Philosophy*, Feedbooks, 1912.
- Solomon, Robert C.; Kathleen M. Higgins, *A Short History of Philosophy*, Oxford University Press, New York, 1996.
- Uygur, Mermi, *Kültür Kuramı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1996.
- West, David, *Kıta Avrupası Felsefesine Giriş*, (Çev. Ahmet Cevizci), Paradigma Yayınları, İstanbul, 1998.